S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

DE PERPETUA VIRGINITATE B. MARIÆ

ADVERSUS HELVIDIUM

LIBER UNUS[1].

205 1. Nuper rogatus a fratribus, ut adversus A libellum cujusdam Helvidii responderem, facere distuli: non quod difficile fuerit, hominem rusticanum, et vix primis quoque imbutum litteris, super veri assertione convincere: sed ne respondendo dignus fieret, qui vinceretur. Huc accedebat quod homo[2] turbulentus, et solus in universo mundo sibi et laicus et sacerdos (qui ut ait ille, loquacitatem[3] facundiam existimat [*Al.* existimet], et maledicere omnibus, bonæ conscientiæ signum arbitratur) accepta materia disputandi, amplius inciperet blasphemare, et quasi de sublimi loco in totum orbem ferre sententiam: neque quia veritate non posset, laceraret [*Al.* lacerare] conviciis. Verum quia hæ omnes tam justæ silentii mei causæ, ob scandalum fratrum, qui ad ejus rabiem B movebantur, justiori fine cessarunt, jam ad radices infructuosæ arboris Evangelii securis est admovenda (*Matth.* III, 10), et cum infecunditate[4] foliorum tradenda flammis, ut discat aliquando 206 reticere, qui nunquam didicit loqui.

2. Igitur sanctus mihi invocandus est Spiritus, ut beatæ Mariæ virginitatem suo sensu, ore meo defendat. Invocandus est Dominus Jesus, ut sacri ventris hospitium, cujus decem mensibus inhabitator fuit[5], ab omni concubitus suspicione tueatur. Ipse quoque Deus Pater est imprecandus, ut matrem Filii sui, virginem ostendat fuisse post partum, quæ fuit mater antequam nupta[6]. Non campum rhetorici desideramus eloquii, non dialecticorum tendiculas, nec Aristotelis spineta conquirimus: ipsa Scripturarum verba ponenda sunt: ipsis quibus adversum nos usus est testimoniis, revincatur, ut intelligat, se et legere[7] potuisse quæ scripta sunt, et non potuisse quæ pietate roborata sunt, cognoscere.

3. *Helvidius.* — Prima ejus propositio fuit: « Matthæus loquitur: *Christi autem generatio sic*

[1] Edd. Martian. et Vallars. habent titulum: *Incipit liber S. Hieronymi adversus Helvidium de Virginate B. Mariæ* EDIT. — *Incipit Liber*, etc. In quatuor, aut quinque exemplaribus mss. inscribitur hic liber, *Epistola S. Hieronymi:* hoc ideo, quod inter epistolas, sive in codicibus epistolarum scriptum fuerit semper istud opusculum. Meminit hujus libri sæpius in Commentariis suis Hieronymus, et in epistola ad Eustochium, etc. MARTIAN.

[2] *Huc accedebat, quod homo*, etc. Editi hunc locum ita legunt: *Huc accedebat, quod verebar, ne homo turbulentus, et solus in universo mundo simul laicus et sacerdos: qui (ut ait ipse) loquacitatem*, etc. Codices mss. secuti sumus, qui non legunt verbum *verebar* additum in editis, et qui pro *simul* omnes retinent *sibi*, congruo sensu: nam Helvidius sibi erat laicus et sacerdos, non Ecclesiæ C Christi, apud quam monstrum habebatur, non sacerdos. MARTIAN. — Vetustiores editi *quod verebar ne homo*. Mox Victorius *simul* legit pro *sibi*, quod tamen non improbat, atque in mss. inveniri notat. Nos Veronensis præcipue fidem sequimur, qui omnes ad hanc diem cognitos antiquitate et præstantia facile exsuperat.

[3] Tertullianum suppresso nomine designat, qui libro *adversus Hermogenem*, c. 1: « Homo, inquit, in seculo et natura quoque hæreticus, etiam turbulentus, qui loquacitatem facundiam existimet, et impudentiam constantiam deputet, et maledicere singulis officium bonæ conscientiæ judicet. »

[4] *Et cum infecunditate*, etc. Disputat Marianus hoc loco contra Erasmum; at error est in utroque, non enim ficum infructuosam Evangelicam, aut virum justum primi Psalmi respicit Hieronymus: sed folia verborum orationis, quorum infecunditas erat in Helvidio rusticano, nec facundo. MARTIAN. — Alludit, quod apertissimum est. Matthæi III, 10. *Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* Infecunditatem foliorum vocat foliorum ipsam copiam ac superfluitatem, quæ totum humorum in folia convertit absque fructu. Hujusmodi erat ficus cui Dominus maledixit. Libentius igitur Erasmianæ interpretationi assentior, tametsi ferme de nihilo quæstio sit.

[5] Oide A Gellium, et quæ in epistolam 127 atque alibi adnotata sunt.

[6] Nimirum quia ex Spiritu sancto conceperat antequam ex sponsa fieret uxor Josephi. Sunt autem qui *nubere* et *nuptam* pro carnali cum viro copula accipiant, unde in Scholiis S. Cyrilli de Incarnatione Domini, c. 25: « Natus est enim ex Virgine, et solus habet Matrem innuptam. » Id est, quæ cum marito congressa nunquam fuit. Hic sensu etiam Tertullianus, in *Apologetico*, *nullum de impudicitia Matrem habere Dei filium* asserens, *etiam*, inquit, *quam videbatur habere, non nupserat*

[7] Veronensis liber. *Et non intelligere potuisse quæ scripta sunt. Prima ejus*, etc.

erat : Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, priusquam convenirent, inventa est habens in utero de Spiritu sancto. **207** *Joseph autem vir ejus, cum esset justus, et nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam*[1]. *Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini in somnis apparuit ei, dicens: Joseph, fili David, ne timeas accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim natum est in ea, de Spiritu sancto est* (*Matth.* I, 18 *seqq*). Ecce, inquit, habes *desponsatam*, non *commendatam*, ut dicis, at utique non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam. Neque enim de non conventuris Evangelista dixisset. *Priusquam convenirent*: quia nemo de non pransuro dicit, antequam pranderet. Deinde ab angelo[2] *uxorem* appellatam et *conjunctam*. Audiamus nunc quid Scriptura pronuntiet: *Exurgens*, inquit, *Joseph a somno, fecit sicut præceperat ei angelus Domini : et accepit uxorem suam et non cognovit eam, donec peperit filium suum* (*Matth.* I, 24, 25).

4. *Hieronymus.* — *Præpositio* ante *quid ostendit. Maria quare virgo sponsata conceperit.* — Curramus per singula, et impietatem iisdem, quibus ingressa est, vestigiis persequentes, pugnantia inter se dixisse doceamus. *Desponsatam* confitetur : et statim *uxorem* vult esse quam confessus est sponsam. Rursum quam uxorem nominat, dicit non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam. Et ne parum hoc arbitremur : « Habes, inquit, *desponsatam*, et non *commendatam*, id est, necdum uxorem, necdum maritali vinculo copulatam. In eo vero quod ait, Neque enim de non conventuris Evangelista dixisset : *Priusquam convenirent :* quia nemo de non pransuro dicit, antequam pranderet, doleamne, an rideam, nescio. » Imperitiæ arguam, an temeritatis accusem? Quasi si quis dixerit : Antequam in portu pranderem, ad Africam navigavi[3], non possit stare sententia, nisi ei in portu prandendum quandoque sit. Aut si velimus dicere : Paulus apostolus antequam ad Hispanias pergeret, Romæ in vincula conjectus est. Aut certe illud : Helvidius antequam pœnitentiam ageret, morte præventus est : statim aut Paulo post vincula ad Hispanias sit eundum : aut Helvidio pœnitentia agenda post mortem ; cum Scriptura dicat : *In inferno autem quis confitebitur tibi* (*Psal.* VI, 6)? Ac non potius sit intelligendum[4], quod *ante* præpositio, licet sæpe consequentiam indicet, tamen **208** nonnunquam ea tantum quæ prius cogitabantur, ostendat. Unde nec necesse sit ut cogitata fiant, cum aliud ideo intervenerit, ne

A ea quæ cogitata sunt, fierent. Igitur cum Evangelista dicat : *Priusquam convenirent*, proximum nuptiarum tempus ostendit, et in eo jam rem fuisse ut, quæ prius sponsa fuerat, esse uxor inciperet. Quasi dixerit : Antequam oscula amplexusque miscerent ; antequam rem agerent nuptiarum, inventa est habens in utero. Inventa est autem a nullo alio, nisi a Joseph, qui sponsæ uterum tumentem pene[5] jam licentia maritali, et curiosis oculis deprehendit. Non tamen sequitur, ut prioribus docimus exemplis, eum cum Maria convenisse post partum, cujus conveniendi desiderium, uteri conceptione sublatum est. Quod autem in somnis dicitur ad Joseph : *Ne timas accipere Mariam uxorem tuam.* Et rursum : *Exsurgens au-*
B *tem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit uxorem suam*, nullum movere debet, quasi ex eo quod *uxor* est appellata, *sponsa* esse desierit : cum hanc esse Scripturæ divinæ consuetudinem noverimus, ut *sponsas* appellet *uxores*. Sicut in sequentibus Deuteronomii testimoniis approbatur : *Si quis*, inquit, *invenerit virginem desponsatam viro in campo, et vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliavit uxorem proximi sui* (*Deut.* XVII, 25). Et in alio loco : *Si autem fuerit adolescentula desponsata viro, et invenerit homo eam in civitate, et dormierit cum ea, educetis utrumque ad portas civitatis illius, et lapidabuntur lapidibus, et morientur. Adolescentula quidem, quia non proclamavit, cum esset in civitate : vir autem, quia humiliavit uxo-*
C *rem proximi sui : et eradicabitis malum* [*Al.* malignum] *ex vobismetipsis* (*Ibid.* 23, 24. Necnon et alibi : *Et quis ille homo, cui desponsata est uxor, et non accepit* [*Al accipiet*] *eam? Vadat et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et homo alius accipiat eam* (*Deut.* XX, 7). Si cui autem scrupulus commovetur quare desponsata, et non potius sine sponso, sive (ut Scriptura appellat) marito, virgo conceperit, sciat triplicem fuisse rationem. Primo, ut per genealogiam Joseph, cujus Maria cognata erat, origo[6] quoque Mariæ monstraretur. **209**. Secundo, ne juxta legem Moysi ut adultera lapidaretur a populo. Tertio, ut ad Ægyptum fugiens haberet solatium, custodis potius quam mariti. Quis enim in tempore illo
D credidisset Virgini de sancto eam Spiritu concepisse ; venisse angelum[7] Gabriel, Dei detulisse mandatum ; ac non magis quasi adulteram, juxta exemplum Susannæ, sententiæ omnium condemnassent, cum hodie, toto jam credente mundo, ar-

[1] Veronensis voculas *eam*, et *autem* non habet.
[2] Idem *a Domino* pro *ab angelo*.
[3] Erat antea *navigavit*, et *nisi in eo portu* pro *nisi ei in portu*, quod ex Veronensis ms. recipio.
[4] Idem Veronensis *ac non potius sic intelligendum, et mox sæpe et consequentia indicet ;* et paulo post *unde* vocabulum non habet.
[5] *Uterum tumentem pene*, etc. Sic in caput I Matthæi, *Qui pene licentia maritali futuræ uxoris omnia noverat.* MARTIAN.
[6] Id eo fine præstitum notat Victorius, ut ejusdem tribus fuisse Maria monstraretur, ne quod lege prohibitum erat, Num. XXXVI, alterius tribus ab illa Josephi assumi in uxorem videretur.
[7] Vetus editio. *venisse ad eum angelum*, etc. ; tum Veronensis liber, *Dei fuisse mandatum*.

gumententur Judæi, Isaia[1] dicente, *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium* (*Isa.* VII, 14,) in Hebræo *juvenculam* scriptum esse, non *virginem*, id est, AALMA, non BETHULA? Adversus quos in alio loco competentius disseremus. Denique excepto Joseph, et Elisabeth, et ipsa Maria, paucisque admodum, si quos ab his audisse possumus æstimare, omnes Jesum filium æstimabant Joseph; intantum, ut etiam Evangelistæ opinionem vulgi exprimentes, quæ vera historiæ lex est[2], patrem eum dixerint Salvatoris, ut ibi, *Et venit in spiritu in templum* (haud dubium quin Simeon,) *et cum inducerent parentes ejus puerum Jesum, ut facerent de illo secundum consuetudinem legis* (*Luc.* II, 27.) Et alibi: *Et erant pater illius et mater admirantes super his quæ dicebantur de eo* (*Ibid.* 33.) Et rursum: *Et ibant parentes ejus per annum in Jerusalem in solemni die Paschæ* (*Ibid.* 41.) Ac deinde: *Et completis diebus cum reverterentur, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus* (*Ibid.* 43.) Ipsa quoque Maria quæ ad Gabrielem responderat, dicens, *Quomodo erit hoc, quia virum non cognovi*, quid de Joseph loquitur, ausculta: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego, dolentes quærebamus te* (*Ibid.* 48.) Non hic Judæorum[3], ut plerique argumentantur, non illudentium vox est. Evangelistæ patrem Joseph dicunt: patrem Maria confitetur. Non quod (ut superius indicavi) vere pater Joseph fuerit Salvatoris; sed quod ad famam Mariæ conservandam, pater sit ab omnibus[4] æstimatus, qui antequam moneretur ab angelo: *Joseph, fili David, ne timueris accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* (*Matth.* I, 20,) cogitabat occulte dimittere eam. **210** Intantum suum non esse, qui conceptus fuerat, confidebat. Sed jam satis docendi magis, quam respondendi studio disputatum est, cur Joseph pater Domini, cur Maria appellata sit conjux: in quo et hoc breviter continetur, cur fratres ejus quidam esse dicantur.

5. *Helvidius.* — Verum quia suum locum huic quæstiunculæ reservamus, et ad reliqua festinat oratio: nunc illud est disserendum, quomodo Scriptura dicat: *Exsurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus Domini, et accepit uxorem suam, et non cognoscebat eam, donec peperit filium, et vocavit nomen ejus Jesum* (*Matth.* I, 24, 25.) In quo primum adversarius superfluo labore desudat, cognoscendi verbum ad coitum magis, quam ad scientiam referendum: quasi hoc quisquam negaverit, et eas ineptias quas redarguit, aliquando prudens quispiam potuerit suspicari. Deinde vult docere, quod *donec*, sive *usque*, adverbium[5], certum tempus significet: quo completo fiat id, quod usque ad illud temporis quod præscriptum est, non fiebat, velut in præsenti: *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium.* Apparet, inquit, cognitam esse post partum, cujus cognitionem filii tantum differebat generatio. Et ad hoc approbandum congerit de Scripturis exempla quamplurima, more andabatarum gladium[6] in tenebris ventilans, et linguæ sonum ad confodienda sui tantum corporis membra concutiens.

6. *Hieronymus.* — Ad quod nos breviter respondemus, *et cognoscebat*, *et usque*, sermonem, in Scripturis sanctis, dupliciter intelligi. Et de eo quidem quod scriptum est, *cognoscebat*, ad coitum esse referendum, ipse disseruit: nullo dubitante, quin ad scientiam sæpe referatur, ut ibi: *Remansit puer Jesus in Jerusalem et non cognoverunt parentes ejus.* Nunc illud est ostendendum, ut quomodo ibi consuetudinem Scripturæ secutus est, sic etiam in *donec*, ejusdem Scripturæ auctoritate frangatur, quæ sæpe certum tempus (ut ipse disseruit) in ejus assumptione significat, sæpe infinitum ut est illud, quod Deus ad quosdam **211** loquitur in Propheta: *Ego sum, ego sum, et donec senescatis ego sum* (*Isa.* XLIII; *Jerem.* VII.) Numquid postquam illi senuerint, Deus esse desistet? Et Salvator in Evangelio ad Apostolos. *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20.) Ergo post consummationem sæculi a discipulis suis Dominus abscedet, et tunc quando in duodecim soliis judicaturi sunt duodecim tribus Israel (*Matth.* XIX, 38,) Domini consortio fraudabuntur? Paulus quoque apostolus Corinthiis scribens: *Primitiæ*, ait, *Christus: deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo et Patri, cum destruxerit omnem principa-*

[1] *Isaia dicente.* Addita bene multa reperi ac mutata in antiquis editionibus hujus opusculi; sicut hoc loco, *Isaia docente de Maria et virginitate ejus.* Quæ in nullo leguntur exemplari manuscripto, quæque superflua videbuntur erudito lectori, si tantisper animos attenderit ad contextum Hieronymi. MARTIAN.

— Ante Martianæum editi addunt, sed perperam, *docente de Maria et virginitate ejus.* Mox Veronensis aspirat vocem HAALMA, quam alibi Hieronymus, in *Quæstionibus Hebraicis* in Genesim, et in Commentariis in Isaiam luculentissime exponit.

[2] Isthæc, *quæ vera Historiæ lex est*, in Veronensi ms. non habentur, unde subdubito ex alio quam Hieronymi calamo profecisse.

[3] *Non hic Judæorum.* Pro hac optima lectione, quæ est omnium mss. codicum, Erasmus et Marianus istam retinent: *Non enim hæc Judæorum*, etc. MARTIAN. — Idem Veronensis hic *Joseph* nomen non habet, ferme elegantius.

[4] Idem, *ab hominibus* pro *omnibus*; deinde, *Mariam uxorem* pro *conjugem*; denique infra, *confitebatur* pro *confidebat.*

[5] Erat antea *adverbia*, plurium numero, et *significent*

[6] *More andabatarum gladium.* Mos erat andabatarum, sive gladiatorum hujusmodi, clausis oculis pugnare. Unde ipse Hieronymus, infra lib. I. in Jovinianum: « Melius tamen est clausis, quod dicitur, oculis, andabatarum more, pugnare. » Consule Chiliades Adagiorum Erasmi. MARTIAN.

tum et omnem potestatem et virtutem. Oportet enim A *illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*; *omnia enim sub pedibus ejus subjecit*[1] (*I Cor*, xv, 23, 26.) Esto, de homine dictum sit, non negamus de eo qui passus est crucem, qui postea sedere jubetur a dextris. Quid sibi vult hoc quod ait. *Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus?* Numquid tandiu regnaturus est Dominus, donec incipiant esse inimici sub pedibus ejus; et postquam illi sub pedibus fuerint, regnare desistet: cum utique tunc magis regnare incipiet, cum inimici cœperint esse sub pedibus? David quoque in quarto graduum psalmo: *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri* (*Psal.* cxxii, 3.) Ergo tandiu B Propheta oculos habebit ad Dominum, quandiu misericordiam impetret, et post impetratam misericordiam, oculos torquebit in terram? Qui in alio loco dicit: *Oculi mei defecerunt in salutare tuum et in verbum justitiæ tuæ* (*Psal.* cxviii, 125.) Poteram super hoc innumerabilia exempla congerere, et omnem lacessentis procacitatem, testimoniorum nube celare; verum adhuc pauca subjiciam[2], ut his similia ipse sibi lector inveniat.

7. Loquitur in Genesi sermo divinus: *Et tradiderunt Jacob deos alienos, qui erant in manibus eorum, et inaures quæ erant in auriculis eorum. Et abscondit ea*[3] *Jacob subter terebinthum, quæ est in Sichimis, et perdidit ea usque in hodiernum diem* (*Gen.* xxxv, 4 *seq.*) **212** Item in fine Deuteronomii: C *Et defunctus est Moyses servus Domini in terra Moab per verbum Domini, et sepelierunt eum in Geth, prope domum Phegor, et nemo scit sepulcrum ejus usque in diem istum* (*Deut.* xxxiv, 6, *sec LXX.*) Certe hodiernus dies illius temporis æstimandus est, quo historia ipsa contexta est, sive Moysen[4] dicere volueris auctorem Pentateuchi, sive Ezram ejusdem instauratorem operis, non recuso. Nunc hoc quæritur, an id quod dictum est, *usque in diem istum*, ad illam referatur ætatem, qua libri editi sive conscripti sunt. Doceat igitur post illam diem tot jam annorum usque ad nos voluminibus exactis, aut idola, quæ sub terebintho condita fuerant, reperta, aut Moysi tumulum investigatum, quia obnixe asserit, post *donec* et *usque*, esse incipere, quod tandiu non fuit D quandiu *usque* compleretur, et *donec*. Quin potius animadvertat Scripturæ sanctæ idiomo, et nobiscum, in quo hæsitabat, intelligat ea[5], de quibus posset ambigi, si non fuissent scripta, signari, cætera vero nostræ intelligentiæ derelinqui. Si enim adhuc recenti tempore, viventibus his qui viderant Moysen, sepulcrum ejus potuit ignorari, multo magis tot sæculis prætereuntibus. Juxta quod et illud intelligitur de Joseph, Evangelistam id indicasse, de quo scandalum poterat moveri, non eam cognitam esse a viro suo usque ad partum, ut multo magis intelligeremus cognitam non fuissé post partum, a qua tunc se abstinuit, cum adhuc de visione poterat fluctuare.

8. Ad summam, illud requiro, quare se abstinuerit Joseph usque ad partus diem. Respondebit utique, quia angelum audierit dicentem: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* (*Matth.* i, 20.) Ad quod nos inferimus, et certe audierat, *Joseph, fili David, ne timeas accipere Mariam uxorem tuam* (*Ibid.* 20,) Prohibitum ei fuerat ne relinqueret, ne adulteram existimaret uxorem. Numquid et a congressu conjugis separatus fuerat, cum utique ne separaretur magis fuisset admonitus? Et audebat, inquit, vir justus, Dei in utero audiens filium, de uxoris coitu cogitare? Pulchre. Qui ergo somnio tantum credidit, ut uxorem non **213** auderet attingere: is postquam pastorum voce cognoverat, angelum Domini venisse de cœlis, et dixisse ad eos: *Nolite timere*; *ecce evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Domini in civitate David* (*Luc.* ii, 10, *seqq.*): et cum eo laudes militiæ concinuisse cœlestis: *Gloria in excelsis Deo, et super terram pax hominibus bonæ voluntatis*: qui Simeonem justum inter amplexus parvuli viderat prædicantem, *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum* (*Ibid.* 27:) qui Annam prophetissam, magos, stellam, Herodem, angelos viderat; qui, inquam, miracula tanta cognoverat, Dei templum, Spiritus sancti sedem, Domini sui Matrem audebat attingere? Et certe *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo* (*Ibid.* 51.) Ac ne impudenter [*Al.* imprudenter] neges ista ignorasse Joseph: *Et erant*, inquit Lucas, *pater illius et mater admirantes super his quæ dicebantur de eo.* Licet tu mira impudentia hæc in Græcis codicibus[6] falsata contendas, quæ non solum omnes pene Græciæ tractatores in suis voluminibus reliquerunt; sed nonnulli quoque e Latinis, ita ut in Græcis habetur[7], assumpserint. Nec necesse est nunc dé exemplariorum varietate tractare, cum omne et Veteris et Novæ Scripturæ instrumentum in Latinum sermo-

[1] Isthæc, *omnia enim sub pedibus ejus subjecit*, Veronensis non habet.

[2] Veronensis multo aliter: *Priusquam innumerabilia super hoc exempla congeram, et omnem lacessentis procacitatem, testimoniorum nube celem, adhuc pauca subjiciam.*

[3] Idem Veronensis, *abscondit eas*. Erasmus *eos* legerat, Victorius *ea* utroque in loco: Græce etiam est αὐτά.

[4] Tertullianus, libro *de Cultu feminarum*, c. 3: « Omne instrumentum Judaicæ litteraturæ per Esdram constat restauratum. » In quam sententiam plures e Græcis Latinisque Patribus abierunt.

[5] Vetus editio. *In quo hæsitabat intelligat. Intelliget ea de quibus*, etc.

[6] Saltem illud, *pater illius*, in Græcis mss., si Cantabrigensem, atque unum ex Stephanicis excipias, non habetur; est autem in Vulgata versione et Coptica.

[7] Erat mendose plurium numero *habentur*. Mox Veronensis liber. *de exemplariorum varietate contendere* pro *tractare.*

nem exinde translatum sit, et multo purior manare credenda sit fontis unda, quam rivi. A

7. *Helvidius.* — « Hæc, ais, apud me nugæ sunt, et argumentationes superfluæ, et disputatio magis curiosa, quam vera. Nunquid non potuit Scriptura dicere : *Et accepit uxorem suam, et non fuit amplius ausus contingere eam* (*Gen.* XXXVIII, 26) : sicut de Thamar dixit et Juda ? Aut defuerunt Matthæo verba quibus id quod intelligi volebat, posset effari ? *Non cognovit* inquit, *eam donec peperit filium* (*Matth.* I, 25). Post partum ergo cognovit, cujus cognitionem ad partum usque distulerat. »

8. *Hieronymus.* — Si tam contentiosus es, jam nunc tua mente superaberis. Nolo mihi aliquod inter partum et coitum tempus interseras. **254** Nolo dicas : *Mulier quæcunque concepit et peperit masculum, immunda erit septem diebus, secundum dies* B *secessionis et purgationis suæ immundata erit* ; *et octavo die circumcidet carnem præputii ejus, et triginta tribus diebus sedebit in sanguine puro, et omne sanctum non tanget*, et reliqua (*Levit.* XII, 2, 3). Statim eam invadat Joseph : statim audiat per Jeremiam : *Equi insanientes in feminas facti sunt mihi, unusquique ad uxorem proximi sui hinniebat* (*Jerem.* v, 8). Alioqui quomodo stare poterit, *Non cognovit eam, donec peperit filium* : si post purgationis tempus exspectat : si quadraginta rursum diebus tanto tempore dilata libido differtur ? Polluatur cruore puerpera : obstetrices suscipiant parvulum vagientem : maritus lassam teneat uxorem[1]. Sic incipiant nuptiæ, ne Evangelista mentitus sit. Sed absit, ut hoc de matre Salvatoris et C viro justo sit æstimandum. Nulla ibi obstetrix : nulla muliercularum sedulitas intercessit. Ipsa pannis involvit infantem, ipsa et mater et obstetrix fuit, *Et collocavit eum*, inquit, *in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio* (*Luc* II, 7). Quæ sententia et apocryphorum deliramenta[2] convincit, dum Maria ipsa pannis involvit infantem ; et Helvidii expleri non patitur voluptatem, dum in diversorio locus non fuit nuptiarum.

9. *Helvidius.* — Verum quia jam satis abundeque respondimus ad id quod proposuerat, *Antequam convenirent*, et, *Non cognovit eam, donec peperit filium*, ad tertiam veniendum est quæstionem, ut juxta disputationis ejus ordinem, etiam notræ responsionis ordo procedat. Vult enim alios quoque D filios Mariam procreasse ; et ex eo quod scriptum est : *Ascendit autem Joseph in civitatem David, ut profiteretur cum Maria uxore sua prægnante. Factum est autem cum ibi essent, impleti sunt dies, ut pareret, et peperit filium suum primogenitum* (*Luc.* II, 4 *seqq.*) : nititur approbare *primogenitum* non posse dici, nisi eum qui habeat et fratres : sicut unigenitus ille vocatur, qui parentibus solus sit filius.

10. *Hieronymus.* — Nos autem ita definimus : Omnis unigenitus est primogenitus : non omnis primogenitus est unigenitus. Primogenitus est, non tantum post quem et alii : sed ante quem nullus. *Omne*, **215** inquit Dominus ad Aaron, *quod aperit vulvam, ab omni carne quæ offertur Domino, ab homine usque ad pecus, tibi erunt* : *tantummodo pretiis redimant primogenita hominum, et primogenita pecorum immundorum*[3] (*Exod.* XXXIV, 19, 20 ; *Num.* XVIII, 15). Definitif sermo Dei, quid sit primogenitum, *Omne*, inquit, *quod aperit vulvam*. Alioqui si non est primogenitus, nisi is tantum, quem sequuntur fratres tandiu sacerdotibus primogenita non debentur, quandiu et alia fuerint procreata ; ne forte partu postea non sequente, unigenitus sit, et non primogenitus. *Redemptio* inquit, *ejus erit ab uno mense, æstimatio quinque siclorum*[4]. *Siclus, secundum siclum sanctuarii, viginti oboli sunt. Tantummodo primogenita vitulorum, et primogenita ovium, et primogenita caprarum non redimes quia sancta sunt* (*Num.* XVIII, 16 17). Cogit me sermo Dei, ut omne, quod aperit vulvam, si de mundis animalibus sit, Deo voveam ; si de immundis, redimam, dans pretium sacerdoti. Possum respondere, et dicere. Quid me in unius mensis stringis articulo ? Quid primogenitum vocas, quem an fratres sequantur, ignoro ? Exspecta donec nascatur secundus. Nihil debeo sacerdoti, nisi et ille fuerit procreatus, per quem is qui ante natus est, incipiat esse primogenitus. Nonne milli ipsi apices loquentur, et me stultitiæ redarguent, eum esse dictum primogenitum, qui aperiat vulvam, non qui habeat et fratres ? Denique interrogo de Joanne, quem constat esse unigenitum, an et primogenitus fuerit ? Utrumne et ipse secundum legem, pro toto ei legi fuerit obnoxius ? Ambigi non potest. Certe de Salvatore Scriptura sic loquitur : *Cum expleti essent dies purgationis eorum, secundum legem Moysi, duxerunt eum in Jerusalem, ut offerrent eum Domino : sicut scriptum est in lege Domini ; Quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur, et ut darent hostias secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum* (*Luc.* II, 22 *seqq.*). Si hæc lex tantum ad primogenitos pertinet, primogenitum autem sequentes faciunt, non debuit lege primogeniti teneri, qui de sequentibus ignorabat. Sed quia tenetur lege primogeniti, etiam

[1] Idem Veronensis, *Obstetrix parvulum vagientem, maritus laxam teneat uxorem.*

[2] Re autem vera in Decreto Gelasii inter Apocrypha rejicitur singularis *liber de S. Maria et obstetrice*, cujus etiam mentio est in Proto Evangelio Jacobi c. 19. Mox pro *voluptatem* Veronensis liber, et Erasmus quoque *voluntatem* : sed impressi alii libri *voluptatem* habent.

[3] Veronensis lib., *et primogenita immundorum.* Absque *pecorum*.

[4] Idem, *quinque sicli*, et *secundum siclum sanctum*. Paulo infra, *Ut omne masculinum quod aperit vulvam.*

ille quem **216** fratres cæteri non sequuntur : colligitur eum primogenitum vocari, qui vulvam aperiat et ante quem nullus sit non eum quem frater post genitus subsequatur. Moyses scribit in Exodo : *Factum est autem circa mediam noctem, et Dominus percussit omne primogenitum in terra Ægypti, a primogenito Pharaonis, qui sedebat super thronum ejus, usque ad primogenitum captivæ quæ est ad lacum, et omne primogenitum pecoris* (*Exod.* XII, 29). Responde mihi, Qui tunc ab exterminatore fuerant interempti, primogeniti fuerunt an et unigeniti ? Si primogeniti tantum illi vocantur, qui fratres habent ergo ab internecione[1] unigeniti liberati sunt. Si autem ut unigeniti cæsi sunt, contra sententiam factum est, ut inter primogenitos et unigeniti morerentur. Aut unigénitos liberabis a pœna, et ridiculus eris : aut si confiteberis interfectos, ingratis obtinebimus, et unigenitos primogenitos appellari.

11. *Helvidii ultima propositio.* — Extrema propositio fuit (licet id ipsum in primogenito voluerit ostendere), fratres Domini in Evangeliis nominari, ut ibi : *Ecce mater ejus et fratres ejus stabant foris, quærentes loqui cum eo* (*Luc.* VIII, 20). Et alibi : *Post hæc descendit Caphanaum, ipse et mater ejus, et fratres ejus* (*Joan* II, 12). Et ibi : *Dixerunt ergo fratres ejus ad eum* : *Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua quæ facis. Nemo enim aliquid in occulto faciens, quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo* (*Joan* VII, 3, 4). Joanne desuper inferente : *Neque enim fratres ejus tunc credebant in eum* (*Ibid.* 5). Item Marcus et Matthæus : *Et docebat eos in synagoga eorum in patria sua, ita ut stuperent, et dicerent: Unde huic omnis hæc sapientia et virtutes ? Nonne hic est fabri filius ? nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus et Joseph, et Simon et Judas, et sorores ejus omnes apud nos sunt* (*Matth.* XIII, 54, 55; *Marc.* VI, 1-3) ? Lucas quoque in Actibus apostolorum ita refert : *Hi omnes erant instantes unanimes*[2] *in oratione cum mulieribus et Maria matre Jesu, et fratribus ipsius* (*Act.* I, 14). Necnon et Paulus

A Apostolus in eadem historiæ veritate pari voce concordat : *Ascendi autem secundum revelationem, et neminem vidi, nisi Petrum et Jacobum fratrem Domini* (*Galat.* II, 2). Et rursum in alio loco : **217** *Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? Numquid non habemus potestatem uxores*[3] *circumducendi, sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini. et Cephas* (*I Cor.* IX, 4, 5) ? Et ne forte aliquis Judæorum testimonium non admitteret, qui etiam nomina fratrum illius ediderunt, simili eos asserens [*Al.* asseris] in fratribus errore deceptos, quo « in patre æstimando sunt lapsi, argute præcavit, et ait : Hæc eadem vocabula ab evangelistis in alio loco nominari, et eosdem esse fratres Domini, filios Mariæ. » Matthæus loquitur:

B *Erant autem ibi* (haud dubium quin ante crucem Domini[4]) *et mulieres multæ a longe spectantes, quæ secutæ fuerant Jesum a Galilæa, ministrantes illi. Inter quas erant Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi* (*Matth.* XXVII, 55, 56). Item Marcus : *Erant autem et mulieres a longe aspicientes, inter quas erant Maria Magdalene, et Maria Jacobi minoris, et Joseph mater Salome* (*Marc.* XV, 40) : ibique post modicum : *Et aliæ multæ quæ ascenderant cum eo in Jerusalem.* Necnon et Lucas : *Erant autem Maria Magdalene et Joanna, et Maria Jacobi, et cæteræ cum eis* (*Luc.* XXIV, 10).

12. *Hieronymus.* — Hæc idcirco replicavimus, ne calumnietur et clamitet, ea quæ pro se faciant, a nobis esse subtracta, et sententiam suam, non

C testimoniis Scripturarum, sed lubrica disputatione convulsam. « Ecce inquit, Jacobus et Joseph filii Mariæ, iidem[5] quos Judæi fratres appellaverunt. Ecce Maria Jacobi minoris et Josetis mater. Minoris autem Jacobi, ad distinctionem majoris, **218** qui erat illius Zebedæi, sicut et in alio loco Marcus ponit : *Maria autem Magdalene, et Maria Jacobi et Josetis, viderunt ubi poneretur : et transacto Sabbato, emerunt aromata, et venerunt ad monumentum.* Et utique ait : Quam miserum erit et impium de Maria hoc sentire, ut cum aliæ feminæ curam sepulturæ Jesu habuerint, matrem ejus di-

[1] Victorius *interemptione*, cum tamen *internecione* in aliis exemplaribus invenisset. Olim vitiose erat *interpretatione*.

[2] Codex Veronensis, *unanimes orationi cum mulieribus*, et *quæ fuit Mater Jesu*, etc.

[3] Victorius *mulieres* legit pro *uxores*, qui et falsi impressam lectionem pluribus accusat, atque ex eo præcipue quod et si ex ipso Hieronymi sensu vox Græca γυνὴ communis sit uxori et mulieri significandæ, certum sit tamen, Apostolum hoc loco intelligere de mulieribus, quæ apostolis ministrabant. In cujus rei testimonium affert S. Doctoris expositionem ex primo *contra Jovinianum*. lib. : « Si autem, inquit, nobis illud opposuerit ad probandum, quod omnes apostoli uxorem habuerint : numquid non habemus potestatem mulieres, vel uxores circumducendi, quia γυνὴ apud Græcos utrumque significat; sicut cæteri apostoli, et Cephas, et fratres Domini, jungat illud quod et in Græcis codicibus est : Numquid non habemus potestatem sorores mulieres vel uxores circumducendi ? Ex quo apparet eum de aliis sanctis dixisse mulieribus, quæ juxta morem Judaicum, magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino

D factitatum » etc. Ex quibus tamen minime evincitur *mulieres* pro *uxores* legisse ; bene vero quid eo vocabulo esset intelligendum. Hujusmodi autem res est, non *uxores* tantum, aut *mulieres* legi ; sed junctim vel *mulierem sororem*, ut in Latino interprete ; vel *sororem mulierem*, ut in Græco textu, ἀδελφὴν γυναῖκα. Plures autem ex antiquis plurium numero *mulieres* legunt. Tertullianus *de Monogamia* cap. 8 et *de Pudicitia* 14, Hieronymus in Matthæum XXVII, et ad Eustochium, epistola 22 ; Ambrosiaster, Sedulius, aliique, *sorores mulieres*. Qui vero *uxores* simpliciter legerent hactenus non invenimus.

[4] Mendosa trajectione erat, *ibi et mulieres* (*haud dubium quin ante crucem Domini*) *multa*, etc. Veronensis liber emendavit.

[5] Vocem *iidem* ex Veronensi supplemus, qui constanter infra *Josephtis* pro *Josetis* legit.

camus absentem : aut alteram esse Mariam, nescio quam, confingamus : præsertim cum Evangelium Joannis testetur præsentem eam illic fuisse, quando illam de cruce Dominus jam viduam [1], ut matrem Joanni commendabat. Aut numquid evangelistæ et falluntur et fallunt, ut eorum Mariam matrem dicerent, quos Judæi fratres Jesu esse dixerunt ? »

13. O furor cæcus, et in proprium exitium mens vesana ! Dicis ad crucem Domini matrem ejus fuisse præsentem, dicis Joannis discipulo ob viduitatem et solitudidem commendatam : quasi juxta te non haberet quatuor filios [2], et innumeras filias, quarum consortio frueretur ? Viduam quoque nominas, quod Scriptura non loquitur. Et cum omnia evangelistarum exempla proponas, solius tibi Joannis verba non placent. Dicis transitorie, ad crucem Domini eam fuisse præsentem, ne consulto præteriisse videaris : et tamen quæ cum illa mulieres fuerint, siles. Ignoscerem nescienti, nisi viderem consulto reticentem. Audi, itaque, Joannes quid dicat : *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene* (*Joan.* XIX, 25). Nulli dubium est, **219** duos fuisse apostolos Jacobi vocabulo nuncupatos, Jacobum Zebedæi, et Jacobum Alphaei. Istum, nescio quem minorem Jacobum, quem Mariæ filium, nec tamen matris Domini Scriptura commemorat, apostolum vis esse, an non ? Si apostolus est, Alphæi filius erit, et credet in Jesum ; et non erit de illis fratribus, de quibus scriptum est : *Neque enim tunc fratres ejus credebant in eum*. Si non est apostolus, sed tertius nescio qui Jacobus [3], quomodo est frater Domini putandus, et quomodo tertius ad distinctionem majoris appellabitur minor, cum major et minor, non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam ; et frater Domini apostolus sit, Paulo dicente : *Deinde post triennium veni Jerusalem videre Petrum, et mansi apud illum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini* (*Galat.* I, 18, 19) ? Et in eadem Epistola : *Et cognita gratia, quæ data est mihi, Petrus et Jacobus et Joannes, qui videbantur* A *columnæ esse* (*Galat.* II, 9). Ne autem hunc putes Jacobum filium Zebedæi, lege Actus apostolorum. Jam ab Herode fuerat interemptus. Restat conclusio, ut Maria ista quæ Jacobi minoris scribitur mater, fuerit uxor Alphæi, et soror Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes evangelista cognominat, sive a patre, sive gentilitate familiæ aut quacunque alia causa ei nomen imponens. Si [*Al.* Sin] autem inde tibi alia atque alia videtur, quod alibi dicatur : *Maria Jacobi minoris mater :* et hic *Maria Cleophæ* [*Al.* Cleophe] : disce Scripturæ consuetudinem, eumdem hominem diversis nominibus nuncupari. *Raguel* socer Moysi, et *Jethro* dicitur. *Gedeon*, nullis causis immutati nominis ante præmissis, subito *Jerobaal* legitur. *Ozias* B rex Juda, vicissim *Azarias* vocatur. Mons *Thabor*, *Itabyrium* dicitur. Rursum *Hermom* Phœnices cognominant *Sanior*, et Amorræus cognominat eum *Sanir*, Eadem cœli plaga tribus nominibus appellatur, *Nageb*, *Theman*, *Darom*, lege Ezechiel. *Petrus*, et *Simon* dicitur, et *Cephas*. Judas *zelotes*, in alio Evangelio **220** *Thaddæus* dicitur : multaque alia quæ ad exemplum horum pertinent ipse sibi de omnibus Scripturis lector poterit congregare.

14. Nunc illud est quod conamur ostendere, quemadmodum fratres Domini appellentur filii materteræ ejus, Mariæ, qui antea non credentes, postea crediderunt. Licet fieri potuerit, ut uno statim credente, alii diu increduli fuerint, et hanc fuisse matrem Jacobi et Josetis, id est, Mariam Cleophæ C uxorem Alphæi, et hanc dictam Mariam Jacobi minoris. Quæ si esset mater Domini, magis eam, ut in omnibus locis, matrem illius appellasset et non aliorum dicendo matrem, alterius voluisset intelligi. Verum in hac parte contentiosum funem non traho, alia fuerit Maria Cleophæ, alia Maria Jacobi et Josetis, dummodo constet, non eamdem Mariam Jacobi et Josetis esse, quam matrem Domini. Et unde ais, fratres Domini dicti sunt, qui non erant fratres ? Jam nunc doceberis, quatuor modis in Scripturis divinis fratres dici, natura, gente, cognatione, affectu. Natura, Esau, Jacob, duodecim patriarchæ [4], Andreas et Petrus, Jacobus et

[1] Hinc constat, inquit Victorius, eo tempore quo Christus passus est, Joseph virum Mariæ jam extremum diem obiisse.

[2] Scilicet asserebat Helvidius Josepho fuisse quatuor filios, et filias innumeras. Et *innumeras* quidem dici opinatur Cotelerius, quod in novo Testamento non numerentur, nec Matth. XIII, 56, nec Marc. VI, 3. Sed variant reipsa veteres tum circa numerum tum circa nomina filiarum Josephi, In Chronico Hippolyti Thebani a Canisio editi, Τέσσαρας γὰρ υἱοὺς ἔσχεν ὁ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας. Τήν τε Ἐσθὴρ καὶ τὴν Μάρθαν ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Σαλώμης. θυγατρὸς Ἀγγαίου τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου, etc. *Quator enim filios habuit Joseph, et duas filias. Esther et Martham ex uxore sua Salome, quæ fuit filia Aggæi fratris Zachariæ*, etc. Binæ etiam ab Epiphanio recensentur, sed aliis nominibus *Maria et Salome*. At S. Hilarius in Matthæi cap. : « Homines, inquit, pravissimi præsumunt opinionis suæ auctoritatem, quod plures D Dominum nostrum fratres habuisse sit traditum. Qui si Mariæ filii fuissent, et non potius Joseph ex priore conjugio suscepti, nunquam in tempore passionis Joanni apostolo transcripta esset in matrem, » etc.

[3] Vide ipsum Hieronymum in Commentar. in Isaiam cap. XVII. Vetus enim ac rancida quæstio est de tribus Jacobis, multis tum veterum, tum recentiorum disputationibus agitata.

[4] Veronensis, *nonnullis causis immutandi nominis* etc.

[5] Locum hunc ex Hieronymo recitans Isidorus Originum lib. IX, cap. 6, duo isthæc verba, *duodecim patriarchæ*, omittit. Veronensis vero liber *Natura ut Esau, et Jacob, et duodecim*, etc.

Joannes. Gente, qua omnes Judæi inter se fratres vocantur, ut in Deuteronomio; *Si autem emeris fratrem tuum, qui est Hebræus, vel quæ est Hebræa, serviet tibi sex annis; et septimo anno dimittes eum liberum abs te* (*Deut.* xv, 12). Et in eodem : *Constituendo constitues super te principem, quem elegerit Dominus Deus tuus, eum qui ex fratribus tuis sit. Non enim poteris constituere super te hominem alienigenam, quia* [Fort. *qui*] *non est frater tuus* (*Deut.* xii, 1, 2). Et rursum : *Ne viso vitulo fratris tui, vel ove ejus errantibus per viam, negligas ea : reversione reduces ea fratri tuo* [1]. *Quod si non appropinquat tibi frater tuus, neque noveris eum, colliges ea intra domum tuam ; et erunt tecum donec quærat ea frater tuus, et reddes ei* (*Deut.* xvii, 11). Et apostolus Paulus, *Optabam*, inquit, *ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, cognatis secundum carnem, qui sunt Israelitæ* (*Rom.* ix, 3, 4), Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de una familia, id est, *patria* [2] : quas Latini **221** *paternitates* interpretantur : cum ex una radice multa generis turba diffunditur, ut in Genesi. *Dixit autem Abraham ad Lot: Non sit rixa inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, quia homines fratres* [3] *nos sumus.* Ibique , *Et elegit sibi Lot regionem Jordanis, et elevavit Lot ab Oriente, et discesserunt unusquisque a fratre suo* (*Gen.* xiii, 8, 11). Et certe Lot non est frater Abrahæ, sed filius fratris ejus Aram. Thara quippe genuit Abraham et Nachor et Aram : et Aram genuit Lot. Et rursum *Abraham autem erat annorum septuaginta quinque, cum exiret de Charan. Et sumpsit Abraham Saram uxorem suam, et Lot filium fratris sui* (*Gen* xii, 4). Quod si adhuc dubitas fratrem fratris filium nuncupari, accipe exemplum. *Cum autem audisset Abraham, quia captivus ductus est Lot frater suus, numeravit vernaculos suos trecentos decem et octo* (*Gen.* xiv). Et cum cædem nocturni impetu descripsisset, adjecit : *Et reduxit omnem equitatum Sodomorum, et Lot fratrem suum revocavit* (*Ibid.* 16). Sufficiant hæc ad ea quæ diximus approbanda. Sed ne in aliquo cavilleris, et te quasi lubricus anguis evolvas, testimoniorum stringendus es vinculis, ne querulus sibiles, et dicas, te magis argumentationibus tortuosis, quam Scripturarum veritate superatum. Jacob, Isaac filius ac Rebeccæ, cum fratris insidias metuens, Mesopotamiam perrexisset, accessit et devolvit lapidem ab ore putei, et adaquavit oves Laban fratris matris suæ (*Gen.* xxviii *et* xxix). *Et osculatus est Jacob Rachel, et exclamans voce sua, ploravit, et indicavit Rachel, quia frater est patris ejus, et quia filius Rebeccæ est* (*Gen.* xxix, 11). Ecce et hic eadem lege qua supra, frater, sororis filius appellatur. Et iterum; *Dixit autem Laban ad Jacob: Quoniam frater meus es, non servies mihi gratis* (*Gen.* xxix, 19). Dic mihi, quæ sit merces tua. Expletis itaque viginti annis, cum ignorante socero, uxoribus filiisque comitatus reverteretur ad patriam, consecutus est **222** cum Laban in monte Galaad. Et cum idola quæ Rachel occultabat quæsita non invenisset in sarcinis, respondit Jacob, et dixit ad Laban : *Quæ culpa mea es, et quod delictum meum, quod persecutus es me ? et quare scrutatus es omnia vasa mea ? Quid invenisti de omnibus tuis* [4] *? Pone hic in conspectu fratrum tuorum et fratrum meorum : et redarguent inter nos duos* (*Gen.* xxxi, 36, 37). Responde qui sint isti fratres Jacob et Laban, qui tunc fuerant in præsenti. Esau certe frater Jacob absens erat, et Laban filius Bathuel fratres, excepta sorore Rebecca, non habuit.

15. Innumerabilia sunt istiusmodi libris inserta divinis. Sed ne longum faciam, ad extremam divisionis partem revertar, id est, et affectu fratres dici, qui in duo scinditur, in spiritale [5] et in commune. In spiritale, quia omnes Christiani fratres vocamur, ut ibi : *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (*Psal.* cxxxviii, 1). Et in alio psalmo Salvator : *Narrabo*, inquit *nomen tuum fratribus meis* (*Psal.* xi, 23). Et alibi : *Vade, dic fratribus meis* (*Joan.* xx, 17). Porro in commune, quia omnes ex uno patre nati, pari inter nos germanitate conjungimur. *Dicite* ait, *his qui oderunt vos, fratres nostri estis* (*Isa.* ult. cap. *sec. LXX*). Et Apostolus ad Corinthios [6] : *Si quis frater nominatur fornicator, aut avarus, aut idolis*

[1] Addit Veronensis liber, *Et reddes ea fratri tuo.*

[2] *Id est patria.* Genuina hæc est lectio mss. codicum, facilisque lectori si subintelligat *patrias*, id est, quas patrias sive familias Latini paternitates interpretantur. Vide supra Comment. in Epist. ad Ephes, cap. 3 MARTIAN. — Malim ego legi Græce πατριᾷ, quemadmodum et Victorius habet, cum antea perperam esset *patriæ* : tametsi Latine *patria* mss. efferant, atque Isidorus. Atque ea quidem vox *patria*, a Tertulliano servata est Poem. iv adversus Marcionem, ubi de Christo :

Ad quem se curvare genu plane omne fatetur,
Ex quo omnis PATRIA tu cœlo terraque vocatur,

Desumptum ex Epistola ad Ephesios cap. iii, v. 15: *Ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur.* In quem locum noster Hieronymus *paternitatem* inquit, *quæ in Græco* πατριὰ., *in Hebræo Mesphath, id est cognatio vel familia dicitur*, etc. Martianæus qui hic loci subintelligi jubet *patrias, id est quas patrias, sive familias Latini paternitates interpretantur*, sensum auctoris nostri minime videtur assecutus.

[3] Falso antea obtinebat *omnes*, cum Græce etiam sit ἄνθρωποι ἀδελφοί.

[4] Veronensis liber, *de omnibus rebus tuis.*

[5] Isidorus, *In spiritale et commune, Spiritale quo omnes Christiani*, etc. Et infra, *Commune cum omnes homines ex uno patre nati, patri* (leg. *pari*) *inter nos*, etc.

[6] Vulgatus interpres habet *filiis, qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus*, etc. Hieronymianæ lectionis diversitas ex Græci textus ἤ vocula derivatur ; si enim ἤ legatur, significat *aut* ; ᾖ autem significat *sit*. Ἐαν τις ἀδλφὸς ὀνομοζόμενος ἤ. (vel ᾖ) πόρνος. Apposite vero lectionem exponit Nicephorus Constantinopolitanus cap. 37, apud Cotelerium, volum. 3 Monumentorum Ecclesiæ Græcæ: Εἴ τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾖ πόρνος· οὐχ ὃν δεῖνα

serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, A *cum ejusmodi nec cibum sumere* (*I Cor.* v 11), et cætera his similia. Interrogo nunc, juxta quem modum fratres Domini in Evangelio intelligas appellari. Juxta naturam! Sed Scriptura non dicit, nec Mariæ eos vocans filios, nec Joseph. Juxta gentem? Sed absurdum est, ut pauci ex Judæis vocati sint fratres cum omnes qui ibi erant hac lege Judæi, fratres potuerint appellari. Juxta affectum humani juris ac spiritus? Verum si sic, qui magis fratres quam apostoli, quos docebat intrinsecus, quos matres vocabat et fratres? Aut si omnes quia homines [1], fratres **223** stultum fuit nuntiari quasi proprium, *Ecce fratres tui quærentes* [*Al.* quærunt] *te*: cum generaliter omnes homines hoc jure sint fratres. Restat igitur, ut juxta superiorem B expositionem fratres eos intelligas appellatos, cognatione, non affectu; non [2] gentis privilegio, non natura. Quomodo Lot Abrahæ, quomodo Jacob Laban est appellatus frater, quomodo et filiæ Salphaad accipiunt Clerum inter fratres suos, quomodo et Abraham ipse Saram sororem suam habuit uxorem. Etenim ait, *Vere soror mea est de patre, sed non de matre* (*Gen.* xx, 11), id est, fratris est filia, non sororis. Alioqui quale est, ut Abraham vir justus, patris sui filiam conjugem sumpserit [3], cum in primis hominibus propter aurium sanctitatem idipsum Scriptur non nominet, malens intelligi, quam proferri; et Deus lege postea sanciat, ac minetur: *Qui acceperit sororem suam de patre suo, vel de matre sua, et viderit turpitudinem ejus, ipsa viderit turpitudinem illius, opprobrium* C *est*: *et exterminanbuntur coram filiis generis sui. Turpitudinem sororis suæ detexit, peccatum suum recipiet* (*Levit.* xviii, 9).

16. Imperitissime hominum, ista non legeras, et toto Scripturam pelago derelicto, ad injuriam Virginis tuam rabiem contulisti, in exemplum ejus quem fabulæ ferunt, cum vulgo esset ignotus, et nihil boni posset facinoris excogitare, quo nobilis fieret, Dianæ incendisse templum: et nullo prodente sacrilegium, fertur ipse in medium processisse, clamitans sese incendium subjecisse: sciscitantibus Ephesi principibus, quam ob causam hoc facere voluisset, respondisse: Ut quia bene non poteram, male omnibus innotescerem. Et hoc quidem Græca narrat historia [4]. Tu vero templum **224** Dominici corporis succendisti, tu contaminasti sanctuarium Spiritus sancti, ex quo [5] vis quadrigam fratuum, et sororum processisse congeriem. Denique cum Judæis voce sociata, dicis: *Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria, et fratres ejus Jacobus, et Joses, et Simon, et Judas, et sorores omnes apud nos sunt* (*Matth.* xiii, 55; *Marc.* vi, 3)? Omnes, nisi de turba, non dicitur. Quis, te oro, ante hanc blasphemiam noverat. quis dupondii supputabat? Consecutus es quod volebas, nobilis es factus in scelere. Ego ipse qui contra te scribo, cum in eadem tecum urbe consistam albus [6], ut aiunt, aterve sis, nescio. Prætermitto vitia sermonis, quibus omnis liber tuus scatet. Taceo ridiculum exordium. O tempora! o mores! Non quæro eloquentiam; quam ipse non habens, in fratre Craterio [7] requisisti. Non, inquam, flagito linguæ nitorem, animæ quæro puritatem [8]. Apud Christianos enim solœcismus [9] est magnus et vitium, turpe quid vel narrare, vel facere. Ad calcem venio, et te cornuta interrogatione concludo, sicque tecum agam, quasi superius nihil egerim: eodem modo dictos esse fratres Domini. quo Joseph dictus est pater, *Ego*, inquit, *et pater tuus, dolentes quærebamus te* (*Luc.* i, 48). Mater hæc loquitur, non Judæi. Et ipse evangelista referens: *Et erant pater et mater illius admirantes super his*

εἶδε πορνεύοντα, λέγειν δοκεῖ, ἀλλὰ τὸν ὀνομαζόμενον, εἴτοι πᾶσι γινωσκόμενον. *Si quis frater nominatur* (sive notus est) *fornicator*: *non videtur dicere quem nonnemo fornicantem vidit*; *sed nominatum, sive ab omnibus cognitum.*

[1] Isthæc *Aut si omnes quia homines, fratres*, in Veronensi libro desiderantur.

[2] In eodem ms. *non* istud expungitur, fortasse verius.

[3] Sentit Abrahami tempore, nefas fuisse sorores ex altero parente ducere, quæ aliorum quoque D Patrum sententia est, et præsertim Augustini lib. xxii *contra Faustum*, cap 35. Sed refragantur plerique alii, qui Saram Abrahami sororem fuisse non dubitant, quod Abrahamus ipse Gen. xi, 9, diserte profitetur. Quin etiam Davidis tempore licuisse alii volunt: alioqui Thamar Amnon fratri suo non dixisset, ut se conjugem a parente postularet, II Reg. xiii, quanquam scimus hæc aliter pro sua quemquem sententia interpretari.

[4] Vide Strabonem lib, xiv, Solinum lib. xliii, Val. Max. lib. viii, c. 15, etc.

[5] Codex Veronensis, *Tu contaminasti sacrarium ex quo*, etc.

[6] *Albus ut aiunt.* Cicero hoc ait Philipp. ii; Quintilianus lib. ii, cap. 2; item Horatius lib ii, epist. ad Julium Florum, etc. — Idem curiose satis, *alvus, ut aiunt, uterve sis, etc.*, quasi alvum utri comparet. Vetus Edit. addit etiam glossema istiusmodi, *quare balbutis et erubescis?* Proverbium illud notum ex Cicerone, Quintiliano, Horatio, aliisque, notante Gravio, Paulo post pro *ridiculum exordium*, malim ego *ridiculum exodium* legi. Nota scenica exordia et ridicula. Catullus Carm. xci:

Nil nimium studeo, Cæsar, tibi velle placere,
Nec scire utrum sis albus an ater homo.

[7] In aliis libris habetur *Carterio*. Veronensis cum aspiratione *Cartherio*. Num Canterius ille indecatur de quo in epistolis ad Marcellam, et ad S. Augustinum, et in Commentariis in Jonam loquitur?

[8] Martianæus post Erasmum *pietatem* legit pro *puritatem*. Victorius vero ex emendatioribus mss. ita restitui voluit, notavitque sic magis congruere cum vocabulo *nitorem*.

[9] Cicero ad Atticum lib. ii, epist. 11 *Ludos Antii spectare non placet, est enim ὑποσόλοικον, cum velim vitare omnem deliciarum suspicionem.* Sidonius Epist. ad Faustum. *Quidam barbarismus est morum, sermo jucundus, et animus afflictus*, et Lucianus Herculem in scena μονῳδεῖν σολοικίαν ait videri, etc.

quæ dicebantur de eo (*Ibid.*, 33), et his similia, quæ jam enumeravimus, in quibus parentes vocantur. Ac ne forte de exemplariorum varietate [1] causeris, quia tibi stultissime persuasisti Græcos codices esse falsatos, ad Joannis Evangelium venio, in quo planissime scribitur: *Invenit Philippus Nathanael, et ait illi: Quem scripsit Moyses in lege et prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth* (*Joan.* I, 45). Certe **225** hoc in tuo codice continetur. Responde mihi, quomodo Jesus sit filius Joseph, quem constat de Spiritu sancto esse procreatum? Vere Joseph pater fuit? Quamvis sis hebes, dicere non audebis? An putabatur? Eodem modo æstimentur et fratres, quo æstimatus est et pater.

17. Sed quoniam jam e cautibus et confragosis locis enavigavit oratio, padenda sunt vela, et in epilogos illius irruendum, in quibus sciolus sibi visus, Tertullianum in testimonium [2] vocat, et Victorini Petabionensis [3] episcopi verba proponit. Et de Tertulliano quidem nihil amplius dico, quam Ecclesiæ hominem non fuisse. De Victorino vero id assero, quod et de evangelistis, fratres eum dixisse Domini, non filios Mariæ. Fratres autem eo sensu, quem superius exposuimus, propinquitate, non natura [4]. Verum nugas terimus, et fonte veritatis omisso, opinionum rivulos consectamur. Nunquid non possum tibi totam veterum scriptorum seriem commovere: Ignatium, Polycarpum, Irenæum, Justinum martyrem, multosque alios apostolicos et eloquentes viros, qui adversus Ebionem, et Theodotum Byzantium [5], Valentinum, hæc eadem sententientes, plena sapientiæ volumina conscripserunt? Quæ si legisses aliquando, plus saperes. Sed melius puto breviter ad singula respondere, quam diutius immorando, volumen extendere.

226 18. In illud nunc impetum facio, in quo tu virginitatem et nuptias comparando, disertus esse voluisti. Risimus in te proverbium, *Camelum* [6] *videmus saltitantem*. Dicis: « Nunquid meliores sunt virgines Abraham, Isaac, et Jacob, qui habuere conjugia? Nunquid non quotidie Dei manibus parvuli finguntur in ventribus, ut merito erubescere debeamus, Mariam nupsisse post partum? Quod si illis turpe videtur, superest ut non credant, etiam Deum per genitalia virginis natum. Turpius est enim juxta eos, Deum per virginis pudenda genitum, quam virginem suo viro nupsisse post partum. » Junge [7] si libet et alias naturæ contumelas, novem mensibus uterum insolescentem, fastidia, partum, sanguinem, pannos. Ipse tibi describatur infans, tegmine membranorum solito convolutus. Interantur dur præsepia, vagitus parvuli, octavæ diei circumcisio, tempus purgationis, ut probetur immundus. Non erubescimus, non silemus. Quanto [8] sunt humiliora quæ pro me passus est, tanto plus

[1] Legimus ex Veronensi *varietate*, quod Gravius quoque probat, et mox ex eodem *plenissime*. Erat autem in editis *varietate* et *plenissime*.

[2] Puto ex libro *de velandis Virginibus*, c 6, n. 48, aut ex illo, *de Carne Christi*, c. 23, n. 164. Tertulliani auctoritatem proferebat Helvidius.

[3] *Victorini Petabionensis episcopi*, Redit error veterum editionum, quæ, ut supra libro *de Viris illustribus*, legunt hic *Pictaviensis episcopi*, pro eo quod *Petabionensis episcopi*. Vide supra annotatiunculas nostras in librum de Scriptoribus Ecclesiasticis in Victorino. MARTIAN.

[4] Codex Veronensis, *propinquitate, non matre, et* rectius paulo infra, *veterum scriptorum Græciæ seriem commovere.*

[5] Idem Veronensis *Byzantinum* legit et *Valentinum* non agnoscit. Victorius quoque *Valentinum* in multis codicibus desiderari testis est. Cotelerius autem *Byzantinum* in codice quodam regio, atque aliis invenit, sed *Valentinum* in regio, veluti variantem lectionem notari ait ad *Byzantinum* in margine.

[6] De iis est proverbium, qui aliquid inepte faciunt vel indecore. Vide nostrum Hieronymum in Isaiæ c. LXVIII.

[7] Sumptum ex Tertul. lib. *de carne Christi*, c. 39, ubi contra Marcionem, « Perora, inquit, age jam, spurcitias genitalium in utero elementorum et humoris et sanguinis, fœda coagula carnis ex eodem cœno alendæ per novem menses: describe uterum de die in diem insolescentem, gravem, anxium, nexum totum, insertum libidinus fastidii et gulæ. Invehere jam et in ipsum mulieris enitentis pudorem... Horres utique et infantem cum suis impedimentis profusum utique et oblitum, » etc.

[8] Exponit hunc Hieronimi locum S. Hidelphonsus Toletanus episcopus, qui circa medium sæculi a Christo nato septimi floruit, in Sermone *de Parturitione et Purificatione S. Mariæ*, cujus verba, tametsi forte plura quam notarum brevitas patitur, describere tamen est operæ pretium: « Jure igitur inquit, Chritus primogenitus appellatur ex Virgine, non quod vulvam vexaverit Virginis, et aulam reseraverit pudoris, sed quia qui erat ab initio primogenitus totius creaturæ, natus est ex eo et ipse tam unigenitus, quem et primogenitus, eo quo voluit modo, sine gemitu, et sine dolore parturientis. Quibus profecto catholicæ veritatis regulis, hinc inde patet sensus: quia nemo, nisi, hæreticus, dicit Christum communi lege naturæ natum: neque aliter quam ut cæteri nascuntur infantes. Quamvis enim doctor Hieronymus in eo opere, quod contra Helvidium ex hoc egit, videatur ei cessisse; et eo in loco ubi ait, de hospitio vulvæ novem mensium, et de veritate nascendi, quod ille hæreticus insultando proposuerat, quasi majestati divinæ esset indignum, ad tantam dignationem se humiliasse, ut inter viscera in utero versaretur Virginis: aut inter femora feminea nasceretur tam sordibus. Sic enim omnia in contrarium opponens quasi hæreticus, ut destrueret fidei Catholicæ veritatem. Cui e contrario egregius ille veritatis assertor, non cedendo, ut isti volunt, sed dignationem gloriosissime humilitatis Dei amplius commendando, ait: *Quanto viliora et inhonestiora pro nobis illa majestas divina suscepit, aut sustinuit, tanto charius nos redemit, et propensius honorandus est.* Tali namque sensu, etsi non eisdem verbis, in quantum recolo, eidem respondens hæretico, videtur beatæ Virgini non infamiam ullius colluvionis, aut pænam peccati intulisse: sed dignationem divinam et exinanitionem immensam, et in forma servi, reverenter satis commendasse. Non ut Virginem vexatam a Domino et exhonoratam ostenderet; sed ut clementiam pii conditoris etiam hujusmodi hæreticis, demonstraret. Idcirco non cessit istis cum Helvidio errantibus, sed corripuit: ut discerent, non infamare Virginem et Domini non derogare in forma servi humilitatem.

illi debeo. Et cum omnia replicaveris, cruce nihil contumeliosius proferes: quam profitemur, et credimus, et in qua de hostibus triumphamus.

19. Sed ut hæc quæ scripta sunt, non negamus, ita ea quæ non scripta, renuimus. Natum Deum esse de Virgine **227** credimus, quia legimus. Mariam nupsisse post partum, non credimus, quia non legimus. Nec hoc ideo dicimus, quo nuptias condemnemus, ipsa quippe virginitas fructus est nuptiarum: sed quod nobis de sanctis viris temere æstimare nihil liceat. Possumus enim hac æstimatione possibilitatis contendere, plures quoque uxores habuisse Joseph, quia plures habuerit Abraham, plures habuerit Jacob; et de his esse uxoribus fratres Domini, quod plerique non tam pia quam audaci temeritate confingunt. Tu dicis Mariam virginem non permansisse: ego mihi plus vindico etiam ipsum Joseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio virgo filius nasceretur. Si enim in virum sanctum fornicatio non cadit, et aliam eum uxorem habuisse non scribitur: Mariæ autem quam putatus est habuisse, custos potius fuit, quam maritus: relinquitur, virginem eum mansisse cum Maria, qui pater Domini meruit appellari.

20. Et quia de comparatione virginitatis et nuptiarum sum aliqua dicturus, obsecro lecturos ne me putent nuptiis detraxisse in virginum laude, et aliquam fecisse distantiam inter sanctos veteris Testamenti et novi, id est, inter eos qui habuere conjugia, et hos qui a complexu mulierum penitus recesserunt, verum pro conditione temporum alii eos tunc subjacuisse sententiæ, et alii nos, in quos fines sæculorum decurrerunt. Quandiu lex illa permansit: *Crescite, et multiplicamini, et replete terram* (*Gen* I. 28); et, *Maledicta sterilis, quæ non parit semen in Israel* [1] (*Exod.* XXIII, 26), nubebant omnes, et nubebantur, et derelectis parentibus, fiebant una caro. Quando vero vox illa pertonuit: *Tempus breviatum est: reliquum est, ut et qui habent uxores, sic sint, quasi non habeant: adhærentes Domino, unus cum eo efficimur spiritus* (*I Cor.* VII, 29). Et quare? *Quia qui sine uxore est, cogitat ea quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat uxori. Et divisa est mulier, et virgo* [2], *quæ non est nupta, cogitat quæ sunt Dei, ut sit sancta corpore et spiritu. Nam quæ nupta est, cogitat, quæ sunt mundi, quomodo placeat viro* (*Ibid.* 32, 33 *seqq.*) Quid oblatas? quid repugnas? Vas electionis hæc loquitur, **228** *Divisa est*, dicens,

A *mulier, et virgo*. Vide quantæ felicitatis sit, quæ et nomen sexus amiserit. Virgo jam mulier non vocatur. *Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu*. Virginis definitio, sanctam esse corpore et spiritu; quia nihil prosit carnem habere virginem, si mente quis nupserit. *Quæ vero nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro*. Idem tu putas esse diebus et noctibus vacare orationi, vacare jejuniis; et ad adventum mariti expolire faciem, gressum frangere, simulare blanditias? Illa hoc agit, ut turpior appareat, et naturæ bonum infuscet injuria. Hæc ad speculum pingitur, et in contumeliam artificis conatur pulchrior esse quam nata est. Inde infantes garriunt, familia perstrepit, liberi [3] ab oculis et ab ore dependent, computantur sumptus, impendia præpa-
B rantur. Hinc cocorum accincta manus carnes terit, hinc textricum turba commurmurat: nuntiatur interim vir venisse cum sociis. Illa ad hirundinis modum lustrat universa penetralia, si totus rigeat, si pavimenta verrerint, si ornata sint pocula [4], si prandium præparatum. Responde, quæso, inter ista ubi sit Dei cogitatio? Et hæ felices domus? Cæterum ubi tympana sonant, tibia clamitat, lyra garrit, cymballum concrepat, quis ibi Dei timor? Parasitus in contumeliis gloriatur: ingrediuntur expositæ libidinum victimæ, et tenuitate vestium unde impudicis oculis ingeruntur. His infelix uxor, aut lætatur, et perit: aut offenditur, et maritus in jurgia concitatur [5]. Hinc discordia, seminarium repudii. Aut si aliqua invenitur domus, in qua ista
C non fiant, quæ rara avis est; tamen ipsa dispensatio domus, liberorum educatio, necessitates mariti, correctio servulorum, quam a Dei cogitatione non avocent? *Defecerunt*, inquit Scriptura, *Saræ muliebria* (*Gen*. XVIII, 11: post quod dicitur ad Abraham: *Omnia quæcunpue dicit tibi Sara, audi vocem ejus* (*Gen.* XXI, 12). Quæ non est in partus anxietatibus et dolore, quæ deficientibus menstrui cruoris officiis, mulier esse desiit, a Dei maledictione fit libera: nec est ad virum conversio ejus, sed e contrario vir subjicitur ei, et Domini ei voce præcipitur, **229** *Omnia quæcunque tibi dicit Sara, audi vocem ejus* (*Gen.* III): et sic incipiunt vacare orationi. Quia quandiu in conjugio debitum solvitur, orandi præteritur instantia.

D 21 Non negamus viduas, non negamus maritatas [*Al.* maritas], sanctas mulieres inveniri; sed quæ uxores esse desierint, quæ in ipsa necessitate conjugii virginum imitentur castitatem. Hoc est, quod

Non enim pudicitiam ejus in aliquo læsam docet, qui tantum in ejus laude triumphat: neque ad horam cessit adversariis, qui pro ea tantum, et tam diu dimicavit verbi gladio: cui Deus contra hostes ejus, tantam resistendi contulit gratiam, revincendi præbuit virtutem, ut nemo contra eum audeat insurgere. »

[1] Aliter *qua non facit semen*, etc. In Vulgata Latina editione hæc sententia non invenitur, qua de re alibi diximus.

[2] Recole quæ in notis ad epistol. 22 ad Eustochium diximus de hujus lectione.

[3] Veronensis, *Liberi ab osculis, liberi ab ore dependent, computatur sumptus*, etc.

[4] Idem. *Si pavimenta verruerint, si ordinata sint pocula*, et paulo post, *et hæc felicis domus*.

[5] Vetus editio, *Aut tristatur, offenditur maritus et hinc jurgia concitantur*.

Apostolus breviter, Christo in se loquente, testatus est: *Innupta cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo*[1]: *nupta vero cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro* (*Cor.* VII, 34): nobis super hoc campum intelligentiæ derelinquens. Neque tamen alicui necessitatem imponit aut laqueum, sed id quod honestum est[2] suadet, volens omnes esse sicut seipsum. Et quanquam de virginitate præceptum Domini non habeat: quia ultra homines est; et quodammodo impudentis erat, adversum naturam cogere, alioque modo dicere. Volo vos esse, quod angeli sunt: unde et virgo majoris[3] est mercedis, dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit; nihilominus in cohærentibus infert: *Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quia bonum est homini sic esse.* Quæ est ista necessitas? *Væ prægnantibus et nutrientibus in illa die* (*Matth.* XXIV, 19, *et Marc.* XIII, 17). Ideo silva succressit, ut postea recidatur. Ideo ager seritur, ut metatur. Jam plenus est orbis, terra nos non capit. Quotidie bella **230** nos secant, morbi subtrahunt, naufragia absorbent, et nihilominus de terminis litigamus? De hoc numero sunt illi, qui Agnum sequuntur (*Apoc.* II), qui vestimenta sua non coinquinaverunt, A virginis enim permanserunt. Observa quid significet, *coinquinaverunt*[4]. Ego non audeo exponere, ne Helvidius calumnietur. Quod autem ais quasdam esse virgines tabernarias, ego tibi plus dico, esse in his et adulteras, et, quo magis mireris, clericos esse caupones, et monachos impudicos. Sed quis non statim intelligat, nec tabernariam virginem, nec adulterum monachum, nec clericum posse esse cauponem? Nunquid virginitatis [*Al.* virginitas] est culpa, si simulator virginitatis in crimine est? Ego certe, ut aliis personis prætermissis ad Virginem veniam: quæ institorias exercet artes, nescio an corpore quod scio, spiritu virgo non permanet.

B 22. Rhetoricati sumus, et in morem declamatorum, paululum lusimus. Tu nos, Helvidi, coegisti, qui jam Evangelio coruscante, ejusdem vis esse gloriæ virgines et maritatae [*Al.* maritas]. Et quia arbitror te veritate superatum, ad detractionem vitæ meæ et ad maledicta converti (solent enim hoc et mulierculæ facere, quæ victoribus dominis male optant in angulis), illud dico præveniens, gloriæ mihi fore tua convicia, cum eodem quo Mariæ detraxisti, ore me laceres, et caninam facundiam servus Domini pariter et mater.

[1] Isthæc *innupta cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo*, tum sequens *vero* adverbium in Veronensis ms. non habentur.

[2] Legendum revera videatur, *sed ad id quod honestum est.*

[3] Veteres editi, *majoris est meriti* Veronensis liber, *majoris est mercis.* Martinæus *mercedis*, qui et *pretii* in aliquot mss. invenisse se dicit. Sed illud C ab eo atque aliis peccatum est, quod mox legerint *dereliquit* pro *delinquit*, quemadmodum ex Veronensi emandamus. — *Majoris est mercedis* Editi, *majoris est meriti*; at mss. codices, *majoris est mercedis*, vel *majoris est pretii*; nullus habet, *majoris est meriti*. MARTIAN.

[4] Præponebatur negandi particula, quam ex Veronensi sustulimus.

IN SEQ. LIBROS ADVERSUS JOVINIANUM ADMONITIO.

231-236 1. Fuit Jovinianus professione monachus, homo, si vitæ consuetudinem inspicias, luxui deditus ac dissolutus, divitiis abutens male partis, et qui per infamiam nominis *Epicurus Christianorum* meruerit audire: si cultum animi ac doctrinam requiras, vulgaris plane, nec eloquens, nec eruditus; sed quod hujusmodi nebulonum ingenium est, procacitate ac superbia nemini postponendus. Ex qua urbe fuerit seu potius ex quo prodierit monasterio, dubia res est; jamque exinde a Baronio plerique eum Mediolanensem autumant exstitisse: nonnulli cum Purricello Romanum faciunt, Atque horum quidem malim ego sententiæ accedere, nam et Romæ primitus jacta nefariæ doctrinæ semina, ibique virgines aliquot sacras provectæ jam ætatis deceptas ab eo, ut nuberent viris, S. Augustinus libro *de Hæresibus* tradit. Ex Syricii quoque epistola evincitur, damnatos in Romana synodo ejus asseclas postmodum Mediolanum contendisse, aucupaturos sibi animum imperatoris: novos vero atque hospites illuc advenisse, declarat Ambrosii synodica epistola ad eumdem Syricium sub finem: *Cum* inquit *apud magistrum atque doctorem* (Romæ scilicet, atque apud Pontificem) *jam dignum præmium retulerint illi* (Jovinianistæ) *perfidiæ suæ, ideo usque huc venerunt, ne superesset locus, in quo non damnarentur.* Et paulo post. *Omnes qui illos viderunt, quasi quædam contagia refugerunt.*

2. Cum erumpere in apertam hæresim voluit, quo posset liberius pervertere mentes hominum, nuntium monasticæ vitæ remisisse; et sunt qui putent, et Hieronymus videtur indicare, cum illi exprobrat lib. I, num 40, quod *post sordidam tunicam, et nudos pedes, et cibarium panem, et aquæ potum, ad candidas vestes, et nitidam cutem, ad mulsum et elaboratas carnes, ad jura Apitii et Paxami, ad balneas quoque et fricticulas, et popinas* sese contulerit. Tum libro secundo circa medium: *Ante*, inquit, *nudo eras pede; modo non solum calceato, sed et ornato: tunc vexa tunica et nigra subucula vestiebaris; nunc*